

"פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה"

מ ב ר א

לראשונה בתורה פוגשים אנו ביהושע בסוף פ' בשלח: ¹ "ויאמר ה' אל משה כתב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים". בפשטות נראה כי עדיין לא מתמנה יהושע ליורש, אולם המכילתא ² מאיר את עינינו בצינו שתי הערות לענין יהושע. (א) "מגיד שאותו היום נמשח יהושע". (ב) "משה נותן לו רמז ³ ולא חש". כלומר ניתן לו רמז שיהושע עתיד למלא את מקומו אך הוא עצמו לא הרגיש בזאת. כפי שמשמע מתפילתו אל ה' בבקשה להועיד את האיש המתאים - לאחר מותו - להנהיג את העם, באומרו: ⁴ "יפקוד ה' אלוקי הרוחות לכל בשר, איש על העדה".

ננסה א"כ לבדוק את הגלום באישיותו של יהושע לפי המסופר בתורה בסיוע פרשנות ומדרשי חז"ל כאחד. כשבמרכז הדברים נדון בדבר הנתינה מהודו של משה על יהושע: "ונתת מהודך עליו". ⁵ ביטוי המורה על אכזבה מדמותו של יהושע, או דוקא על גדולתו בעיני הזקנים שהיו באותו דור. כך, נברר מתוך כך את דרכו של יהושע בהנהגת העם מול דרכו של משה. את הפרשנים העוסקים בכך נסווג לקבוצות, נציין את המכנה המשותף לכל קבוצה והמיחד אותה. נמצא את יסודה של כל אחת מהשיטות במדרש ונסיים במכנה המשותף לכל הקבוצות יחד.

1. שמות יז, יד.

2. מכילתא שם.

3. ראה רש"י שם הנסמך על דברי המדרש הללו.

4. במדבר כז, טז.

5. שם, כז, כ.

פרק א: שמותיו של יהושוע ומשמעותם

א. הושע-יהושוע-נושע-יושיע

הזכרתו הראשונה של משרת משה במקרא⁶ היא בשם יהושוע וכך בהזכרות הבאות.⁷ הזכרת שמו הקודם ושינויו מ"הושע" ל"יהושוע" נזכר דוקא בספור המרגלים.⁸

במשמעות שנוי השם עסקו כמה מהמפרשים. דעת הרמב"ן,⁹ היא שמשה שינה את שם משרתו מיד כשהחל לעבדו ולשרתו, על שם העתיד "י-ה יושיעך מעצת מרגלים".¹⁰ וז"ל: "משה מיום היותו לפניו היה קורא אותו יהושוע... והכתוב שאמר בענין המרגלים ויקרא משה להושע בן נון יהושוע למבראשונה ידבר, הודיענו כי זה יהושוע בן נון אשר בחרו במרגלים הוא אשר קראו משה יהושוע, ובדברי רבותנו שאמר "יה יושיעך מעצת מרגלים". להגיד כי בעבור זה המעשה שהיה משה יודע שהוא עתיד ללכת עם המרגלים קרא לו השם הזה".

הרשב"ם¹¹ מסביר את שינוי השם כדבר אופייני לציון של הבעת תלות ולכך הוא מביא מספר ראיות. וז"ל: "הושע בן נון שאמרנו למעלה שנקרא כך בבית אביו הוא אותו שקרא משה כשנעשה משרתו והפקידו על ביתו, שכך היה מנהגם...".

המלבי"ם¹² רואה זאת כביטוי לעלייתו וגדולתו של יהושוע בעיני משה ואלה דבריו: "קרא את יהושוע בשם המעלה יהושוע, לא בשם התולדה הושע כי שם יהושוע יחד לו משה מצד שעלה לגדולה להיות משרתו ותלמידו והיה קורא אותו בשם זה בכל עת שהשתמש בו לענין מעלה וחשיבות".

6. שמות יז, ט.

7. שמות כד, יג. לב, יז. לג, יא. במדבר יא, כח.

8. במדבר יג, טז.

9. שמות יז, ט.

10. עיינן גם רש"י במדבר יג, טז. סוטה לד:

11. במדבר שם.

12. שם.

הספורנו¹³ מפליג יותר ורואה בשינוי השם כהוראה סמלית לשם יהושוע, לעצם תפקידו להיות מושיע ושופט לישראל וכך כתב: "אמר שהיה נודע בשבטו לאיש חיל בשם הושע וזה שנקרא למעלה יהושוע מפני שמשה רבנו קרא לו כך לכבוד ולהתפלל עליו שיהיה נושע ושיושיע אחרים".

נוכל לסכם את המשותף לדעות הנ"ל ולומר: המלה שם, היא מלשון שומה - הערכה מהותית של אדם בשמו. בשם למעשה מקופל שעור הקומה של זה שאנו מדברים בו. בשינוי, הערכתו של פלוני תהיה עכשיו אחרת.¹⁴ היסוד של "כשמו כן הוא"¹⁵ פירושו: חפיפה בין המציאות של האדם לבין הכינוי שלו, חפיפה בין השם לבין גורלו, מהותו וסימנו. משה, בשנותו את שמו של יהושוע, רואה בו אישיות אחרת מכפי שישראל מכירים אותו וסימני הדרך לעתיד מתגלים בשם שניתן לו - יהושוע-נושע-יושיע.

ב. בן נון-בינון-נבון

הרמב"ן¹⁶ מפרש את שם היחס "בן נון" בהוראה של כינוי אשר בא ללמדנו על אופיו השכלי המיוחד של יהושוע. וז"ל: "ואני חושב כי נהגו לקרותו כן לכבוד, כי היה הגדול בתלמידי משה רבינו ויקראו לו 'בינון', כלומר הנבון, כי אין נבון וחכם כמוהו, או יהיה עניינו יהושוע שהבינה מוליד".

סיוע קצת אולי אפשר להביא לפרושו של הרמב"ן בציון העובדה ששם היחס הזה "בן נון" מובא בפעם הראשונה דוקא בסמיכות לציון הכתוב¹⁷ שהוא לא מש מתוך האוהל. אף הכתוב מעיד על יהושוע כן¹⁸ "ויהושוע בן נון מלא רוח חכמה". והא"ע מעיר: "כי לא ימצא כמותו בישראל שישען עליו".

אמנם ה"ספרי"¹⁹ כורך אמירה זו על יהושוע בסמיכת משה את ידיו עליו. וא"כ עדות הכתוב שיהושוע "מלא רוח חכמה" מכוונת לכאורה רק לאחר הקדשתו. אך מדברי המלבי"ם²⁰

13. שם.

14. רמב"ם הלכות תשובה פ"ג הלד'.

15. שמואל א, כה, כה. דהי"א כב, ט.

16. שמות לג, יא.

17. שם.

18. דברים לד, ט.

19. שם. וכך הילקוט שמעוני דברים תתקס"ה.

20. במדבר כז, יח.

ומקורותיו, החכמה והבינה היו מכבר מנת חלקו של יהושוע ורק בזכות מעלתו העצמית זכה לתוספת בסמיכת ידי משה עליו וז"ל המלבי"ם: "... איש אשר רוח בו - שהרוח כולל רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה וכל המעלות הנכבדות. וחז"ל מזה - וסמכת את ידך עליו - ובזה תשפיע עליו שפע רוח יתירה על מה שהוא איש הרוח מכבר. והנה השפע לא תחול רק על מי שהוא מוכן אליה מכבר כמו שאמרו חז"ל²¹ 'איך הקב"ה נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה שנא'²² 'יהב חכמתא לחכמין' ועל זה אמר שהוא כבר יש בו רוח, ורוח זה המוכן לכך יתוסף בו קדושה ונבואה ע"י סמיכות ידך והשפעתך".

21. ברכות נה.

22. דניאל ב, כא.

פרק ב: יהושע משרת משה

א. בחירתו לשרות

בענין התנבאות אלדד ומידד במחנה,²³ מגיב יהושוע בקנאות לכבוד משה רבו, ובהזכרת הכתוב את יהושוע שם, מתוסף לתארו "משרת משה", הביטוי "מבחריו". הא"ע פרש ביטוי זה וז"ל: "שרות יהושוע איננו כשרות כל נער... והנכון בעיניי שהוא מבחריו - הוא מהמובחרים לשרת משה כי אחרים יש עמו".

יהושוע הוא העילית מביין הנערים,²⁴ הנתונים בידי משה לשרתו ולכך הוא הנבחר לשאת בעול ה"משרת". קירבה זו של המשרת במחיצת רבו, קשרה ביניהם מערכת יחסים הדדית טמירה המשמשת דוגמא ומופת לכל הדורות הבאים, באשר ליחס הכפול שבין תלמידים לרבותיהם.²⁵ יהושוע, תלמיד אשר דבק ברבו בחזקה. "ומשרתו יהושוע בן נון נער לא ימיש מתוך האוהל",²⁶ גם כשבא עמוד הענן פתח האוהל לדבר עם משה, כמובן מהפסוק.²⁷ והוא דבק ברבו גם בעלותו להר סיני.²⁸ מהסתוככותו של יהושוע תחת כנפי משה, ודאי יוצא הוא נשכר כפי שנבאר עוד לקמן, אך בשלב זה נגלה בברור לעיננו שיהושוע זוכה להיות בן טפוחיו של משה ולא בכדי מביע משה רק כלפיו את דאגתו-ברכתו²⁹ בענין המרגלים. אכן, בחירתו של יהושוע כמשרת משה והתדבקותו בו, יוצרת זיקה, יחס של תלות ביין התלמיד לרבו אשר ממנו אורו.³⁰ יהושוע היה מבחר - לכך נבחר - ויצא נשכר.

23. במדבר יא, כה-כט.

24. עיין שמות לג, יא. בפרוש א"ע ורמב"ן לכינוי "נער".

25. על משה ויהושוע נסמכת המשנה באבות פ"ד מיב' "יהי

כבוד תלמידך חביב עליך כשלך... ומורא רבך כמורא

שמים". רש"י שמות יז, ט. מכילתא שם.

26. שמות לג, יא.

27. אברבנאל שם.

28. שמות כד, יג.

29. עיין במדבר יג, טז. רש"י שם. במדר' פ' ט"ז, ז. ילקוט

שמעוני פ' שלח תשמ"ב. ומדרש הגדול במדבר שם.

30. "פני משה כפני חמה, פני יהושוע כפני לבנה". ביחס ביין

החמה ללבנה, ובנמשל - אורו של יהושוע מול אורו של

משה, נעסוק לקמן בפסקא נפרדת.

ב. אופי השרות:

על הפסוק: ³¹ "ויאמר ה' אל משה קח לך את יהושוע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו". אומר המדרש ³²:
"אמר לו הקב"ה למשה: יהושוע הרבה שירתך והרבה חלק לך כבוד, והוא היה מעריב ומשכים לבית הוועד שלך, הוא היה מסדר את חספסלים, והוא פורס את המחצלות, הואיל והוא שירתך בכל כוחו, כדאי הוא האיש שישמש את ישראל".
יהושוע מוכשר איפוא לתפקידו - להיות מנהיגם ורבם של ישראל - באהלו של משה. רק מי שעמד במבחן והוכיח את עצמו כשמש מסור ונאמן ראוי שתינתן לו הזכות לשמשות "עליונה" יותר, להיות מנהיג לכלל ישראל.

בין מ"ח הדברים שהתורה נקנית בהם נמנה גם "שמעש חכמים" ³³. ועל כך אומר רשב"י: ³⁴ "גדולה שימושה של תורה יותר מלימודה" ³⁵. וטעם הדבר: כשהתלמיד דבק ברב דרך שימושו בחיי יום יום ונעשה לו בן לוויה בכל אורח חילו, אישיותו של הרב נספגת ביותר בתלמיד. התלמיד מכיר לדעת את כל דרכיו של הרב שבהן נתגלמה תורתו בפועל והוא סופגה ספיגה עמוקה יותר ממה שהוא מקבל מפי הרב דרך ההוראה בלבד. יהושוע לא פרש מרבו ומיזג שימושה של תורה עם לימודה. הוא גילה לעצמו את צינור הספיגה הזה של היות משרת, של שימוש הרב, והגשים את הדבר בפועל עד תכלית כפי שהתורה מעידה עליו: "לא ימיש מתוך האוהל" ³⁶.

-
31. במדבר כז, יח.
32. במד"ר פ' כא, טו.
33. אבות פו' משנה ה'.
34. ברכות ז:
35. דבר זה נלמד כנראה מיהושוע שע"י ששימש את משה רבנו ולא מש מתוך אהלו זכה לרשת את מקומו של משה ולקבל ממנו מסורת התורה.
36. שמות לג, יא.

ג. תלמידו לנבואה:

על הכשרתו של יהושוע לתפקידו מנקודת-ראות נוספת ניתן ללמוד מהפסוק³⁷ "ויקם משה ויהושוע משרתו, ויעל משה אל-הר האלוקים". יהושוע נשאר יושב בתחתית ההר עד רדת משה וכך מתאר הרב יששכר יעקובסון³⁸ את התמונה הבאה ותכליתה: "וכך מתעורר הדמיון לראות את יהושוע במשמר הכבוד, גם כשהוא מתבודד ועומד בציפית קודש בשעה שמורו ורבו ניגש אל-הר האלוקים ואין לשאול על התכלית המעשית של שמירה זו - כנראה לפנינו תקופה של התבודדות השייכת להכנת הנביא ולהכשרתו ליעודו. ולכן עמוקה היא כאן הדרשה האומרת³⁹ "ושמר אדניו" - ואף אם השמירה נטולה צורך מעשי - הרי לבסוף "יכבד" וגם התלמיד יזכה לדבר ה'".

על תלותו של יהושוע במשה גם בתחום הנבואי ניתן לעמוד בדיוק מהפסוק ביהושוע⁴⁰ "ויהי אחרי מות משה עבד ה', ויאמר ה' אל יהושוע משרת משה לאמור". לכאורה למה מכנה כאן הכתוב את יהושוע "משרת משה", הרי אחרי מות משה כבר לא היה משרתו, כי אם יורשו? אלא יהושוע נתכנה כך לשם נתינת טעם: "ויאמר ה' אליו". כי היה "משרת משה", כי שומר אדוניו יכובד.

על נסיונו של יהושוע וחזיונותיו בתחום הנבואי מסופר⁴¹ שלאחר מעשה העגל משה התרחק עם אהלו מהמחנה וכל מי שרצה יכול היה לבוא אל האהל ללמוד תורה מפיו "והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד אשר מחוץ למחנה". שם מספרים לנו גם על הקירבה שהייתה ביין ה' למשה "ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו". הסיפור מסתיים באותו פסוק בציון העובדה ש"משרתו יהושוע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל".

37. שמות כד, יג.

38. חזון המקרא הפטרת שמחת תורה עמו' 435.

39. משלי כז, יח "נוצר תאנה לאכל פריה ושומר אדוניו יכובד". ובסיפרי לבמדבר כז, כג, וכך במד"ר פכא', טו, ובילק"ש תשע"ו מיחסים דברים אלו ליהושוע.

40. יהושוע א, א.

41. שמות לג, ז-יא.

האברבנאל⁴² מציין את הכשרת יהושוע לתפקידו בהסברו להדגשה "לא ימיש מתוך האוהל", וז"ל: "... ורבותנו למדו מהפסוק הזה שבהיות יהושוע משרת משה, הייתה מעלתו כל כך שבבא עמוד הענן פתח האהל ודבר עם משה לא ימיש יהושוע מתוך האהל, כי לא נפרד משם מפני הענן ולא נזדעזע מפני הדיבור".

אך יש המציינים את מעלת יהושוע בנבואה כפחותה ביחס למשה וגם זה מובא באברבנאל⁴³: "ואפשר לפרש שבא הכתוב לספר מעלת משה בנבואה שהייתה כ"כ שבהיות מדבר ה' אתו פנים אל פנים מיד היה שב אל המחנה כי לא יתבטלו כחותיו הגשמיות כמו שהיה בשאר הנביאים, אבל יהושוע לא הגיע לאותה מדרגה כי בשעה שהיה שורה עליו הרוח לא היה בו כוח לזוז מתוך האהל לשוב אל ענייני המחנה".⁴⁴

עכ"פ יהושוע בכח עמידתו בשרתו את משה חרזה בהתגלויות נבואיות. יהושוע עשה את אהלו של משה למשכנו, משכן קבע. וכתלמיד הוא מנצל ומגשים בכך את אפשרות הספיגה משימושו של רב בפועל כפי שהתורה מעידה "לא ימיש מתוך האוהל".

ד. הרב ותלמידו - יחסים הדדיים

יהושוע בהתנהגותו מתגלה כקנאי לכבוד רבו. לשמועה אודות התנבאותם של אלדד ומידד במחנה⁴⁵ מגיב יהושוע "אדוני משה כלאם". אף משה שחש בקנאותו זו של יהושוע משיב: "המקנא אתה לי".

במדרש ילקוט שמעוני⁴⁶ מובאת דעה שיש בה הערכה חיובית להתנהגותו של יהושוע וז"ל המדרש: "מניין שחייב אדם בכבוד רבו ככבוד שמים?⁴⁷ שנאמר "ויען יהושוע... אדוני משה כלאם - כשם שהמקום כלאם אף אתה רבונך כלאם". תגובתו זו של יהושוע מעמידה אותנו על יחס הכבוד שלו למשה רבו.

42. שם, שם, יא.

43. שם.

44. להבלטת הפער בין משה ליהושוע מובא מאמר חז"ל ב"ב עה "פני משה כפני חמה, פני יהושוע כפני לבנה". מקורו בסיפרי לפרשתנו - פ' פנחס בפסוק: "ונתת מהודך עליו" מובא גם בילק"ש תשעו'. ובמדרש הגדול במדבר כז, כ. במאמר חז"ל זה עוד נדון לקמן.

45. במדבר יא, כו-כט.

46. במדבר תשל"ז.

47. ראה רש"י שמות יז, ט. "ומורא רבך כמורא שמיים מניין? שנאמר אדוני משה כלאם - כלם מן העולם, חייבים הם כליה, המורדים בך כאילו מרדו בהקב"ה". באבות פ"ד מיב' למדו מהתנהגות זו של יהושוע הכללה לדורות.

רש"י⁴⁸ בהתבססו על ה"סיפרי"⁴⁹ מביא את המניע האישי שעורר את רוגזו של יהושוע וז"ל רש"י: "לפי שהיו מתנבאים משה מת⁵⁰ ויהושוע מכניס את ישראל לארץ".

ה"סיפרי" הוסיף שיהושוע אמר: "בני אדם שמבשרים בשורה זו, רעה".

גדולתו של יהושוע באה כאן לידי ביטוי דוקא בנבואה המתייחסת לעתידון האישי בדבר נטילת שרביט המנהיגות לאחר מות משה הוא רואה פגיעה בכבוד משה רבו ועל כך נזעק הוא להגן.

יחס של כבוד זה היה הודדי, אף משה בפנותו אל יהושוע במלחמת עמלק אומר: "בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק". רש"י⁵¹ בהתבססו על דברי ה"מכילתא" אומר: "בחר לנו - לי ולך, השווהו לו: מכאן אמרו יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך".⁵²

48. במדבר יא, כח.

49. שם.

50. סנהדרין יז.

51. שמות שם.

52. אבות שם.

פרק ג: ניצני מנהיגות צבאית ורוחנית

יהושוע ראש לכובשים⁵³ שמתפקידו העתידי היה למגר את הגויים שישבו בא"י ולהוריש לעם ישראל את ארצו, מתגלה לנו עוד לפני הסמכתו הרשמית לתפקיד - כיאה לתפקידו, מצביא מוכשר ומצליח ובעל חוש מנהיגות אמיץ.

א. בפעם הראשונה אנו שומעים על יהושוע כמצביא בפקודת משה במלחמת עמלק. משה פונה אליו ואומר לו:⁵⁴ "בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק". המעשה הממשי והריאלי של ניהול המלחמה נמסר בידי יהושוע והוא מתגלה כאן כמפקד הכפוף להנהגה הרוחנית של משה רבנו. הכתוב מעיד כי יהושוע מילא את המוטל עליו.⁵⁵ "ויעש יהושוע כאשר אמר לו משה להלחם בעמלק... ויחלוש יהושוע את עמלק ואת עמו לפי חרב". אפשר שהכתוב מספר לנו כאן על בצוע הצר כדי לציין את שבחו ואת גדולתו של יהושוע, יהושוע קיבל על עצמו את התפקיד ללא כל נסיון מלחמתי קודם. והוא, לא זו בלבד שהצליח להדוף את האויב, אלא אף ידע להתגבר עליו, להחלישו.⁵⁶ אך טבעי הוא א"כ שבעקבות נצחון זה של יהושוע, נרמז⁵⁷ כי הוא הנבחר להנהיג את עם ישראל בשערי הכניסה לא"י, כשרבו משה מנהיג האומה נדרש להפטר מן העולם.

ב. במקום נוסף במקרא, מתוך מה שהפסוקים מספרים לנו על יהושוע - אנו עומדים על ערנותו של המצביא לעתיד. לאחר המתנה של יהושוע, ארבעים יום בתחתית ההר, משה יורד מן ההר ושניהם מתקרבים למחנה והכתוב מספר:⁵⁸ "וישמע יהושוע את קול העם ברעה ויאמר אל משה קול מלחמה במחנה". הדבר הראשון שיהושוע משער כשהוא שומע רעש ומהומה במחנה: בודאי פרצה מלחמה!

53. ספרי במדבר כז, יז.

54. שמות יז, ט.

55. שם יז, י, יג.

56. אפשר שלזאת יחס הכתוב את הנצחון במלחמת עמלק

ליהושוע "ויחלוש יהושוע את עמלק".

57. מכילתא שמות יז, יד. "ושים באזני יהושוע".

58. שמות לב, יז.

ג. ביטוי וסמל לתחושת המנהיגות האמיצה שניחון בה יהושוע מוצאים אנו בסיפור המרגלים.⁵⁹ הוא - יחד עם כלב - נשאר נאמן לה' ולשליחות. יודע להלחם בעוז ובחרוף נפש נגד המרגלים שריפו את ידי העם מלעלות ולכבוש את הארץ.⁶⁰ ומעמיד כנגד פחד העם מפני תושבי הארץ את רצונו של ה' ואת יכולתו הבלתי מוגבלת בנאום קצר וקולע. נאום המוכיח אומץ לב של מנהיג אמיתי שלא מחניף להמון אלא מדריכו לאמונה ונוסף בו בטחון בהטיפו לאידיאות נעלות. ובדברים אלו פונה הוא אל העם: "הארץ אשר עברנו בה לתור אותה טובה הארץ מאוד מאוד. אם חפץ בנו ה' והביא אותנו אל הארץ הזאת ונתנה לנו, ארץ אשר היא זבת חלב ודבש, אך בה' אל תמרודו ואתם אל תיראו את עם הארץ כי לחמנו הם, סר צלם מעליהם וה' אתנו אל תיראום".

נסכם ונאמר: שלוב התכונות הללו - המתגלות ביהושוע עוד לפני הסמכתו הרשמית למנהיג האומה העתידי. כמצביא בפקודת משה במלחמת עמלק, כשליח בין המרגלים העומד איתן באמונתו בה', כמשרת נאמן שלא מש מאהלו של משה, מאהל התורה וההתגלות. שלוב זה של איש מלחמה הנלחם את מלחמת ה' ועם ישראל בהצלחה מחד, והכרתו הדתית העמוקה מאידך-מעידות עליו ומאירות אותו כמועמד הראוי להבחר ע"י השכינה להיות ממלא מקומו של משה רבנו במטרה להנחיל לבנ"י את ארץ ישראל. והוא אכן מתמנה ע"י משה לעיני העם לתפקידו וזוכה לעידוד לחיזוק ולאימוץ בתפקידו גם מידי משה⁶¹ וגם מן השכינה עצמה.⁶²

-
59. במדבר יד, ז-ט.
60. ברצונו זה טבעי הדבר שהוא אכן יבחר להכניס את עם ישראל לארץ ישראל.
61. דברים לא, כג.
62. יהושוע א, ה-ט.

פרק ד: השטות השונות בהערכת אישיותו של יהושוע

ראינו את ההערכה שרחש משה לתלמידו יהושוע, נברר עתה אם אותה הערכה הייתה כלפיו גם מצד העם.

ישנן 3 שיטות בהערכת אישיותו של יהושוע.

שיטה ראשונה: "יהושוע כלבנה" - חסר מעלה עצמית כלבנה

הבענו לעיל את החשש שהמעבר ממנהיגות משה לזו של מי שנמוך ממנו בדרגה - תלמידו - עלול להיות קשה. העם היה עלול להתנגד לקבל אחרי משה איש⁶³ אחר למנהיג עליהם. חשש זה אכן מאומת בדברי הגמ'⁶⁴ על הפסוק⁶⁵ "ונתת מהודך עליו".

"ונתת⁶⁶ מהודך עליו, ולא כל הודך, זקנים⁶⁷ שבאותו הדור אמרו פני משה כפני חמה, פני יהושוע כפני לבנה אוי לה לאותה בושה אוי לה לאותה כלימה".

הביטוי "פני משה כפני חמה, פני יהושוע כפני לבנה" שהיה שגור בפי זקני דורם, ושעליו קראו "אוי לאותה בושה, אוי לאותה כלימה", נבע מתוך ההרגשה שליותה את הזקנים בעת חילופי המנהיגים. לזקני הדור היה קשה להשלים עם מינויו של יהושוע, הזקנים שחיו בשני הדורות - של משה ושל יהושוע - והיו עד עתה שרויים בזיוו של משה, הרגישו שעם חילופי המנהיגים נתעמעם עולמם וכאילו עברו מאור חמה לאור לבנה.⁶⁸ המפרשים הדגישו שבביטוי "פני משה כפני חמה, פני יהושוע כפני לבנה", הכוונה לא רק זאת, שאורו של יהושוע היה מועט מאורו של משה כמיעוטו של אור לבנה מאור חמה, אלא לומר שאורו של יהושוע הוא בבחינת הלבנה שאין לה אור הבוקע מתוכה עצמה אלא מקבלת את אורה מהשמש⁶⁹ "שחולקת האור לירח". יהושוע הוא א"כ רק אורו החוזר של משה ועל עלבונו של דור חדש שאין לו שמש משלו אלא רק לבנה בלבד השואבת אורה משמשו של הדור הקודם קראו: "אוי לאותה בושה".

63. "איש על העדה, זה יהושוע שנאמר לחם אבירים אכל איש ספרי במדבר כז, טז. ילק"ש במדבר כז תשע"ו.

64. ב"ב עה.

65. במדבר כז, כ.

66. מקורה של גמרא זו במדרשים וראה מדרש הגדול במדבר כז, כ. ילק"ש במדבר תשע"ו.

67. ולמה אמרו זאת הזקנים דוקא? עיין בפרוש אזניים לתורה במדבר כז, כ.

68. עיין עין יעקב ב"ב עה. בחידושי הגאונים המביא בשם (עקרים).

69. כלשונו שם.

על פחיתותו של יהושוע מבהיר ומרחיב את הדיבור "היערות דבש"⁷⁰ והוא עומד על כך שבדרך הטבע לכאורה יהושוע היה צריך להיות גדול במעלה ממשה. שכך היה צריך להכליל באישיותו מעלות משה ומעלותיו הוא. "... כי משה האציל מרוחו על יהושוע ולא מנע ממנו דבר כטבע הטוב להשפיע לזולתו בלי מחסור. .. וא"כ אלו היה ליהושוע הארת רוח"ק מפאת עצמו לקבל שפע מה' - וכי יתן ה' רוחו עליו יהיה ראוי להיות כפליים לתושיה ...".

אבל באמת יהושוע מפאת עצמו "לית ליה מגרמיה כלום". רק משה האציל עליו מרוחו ומאחר והזקנים שבדור הרגישו במדרגת יהושוע ולא מצאו בו כפליים לתושיה כפי שמחוייב להיות אמרו על פחת זה אוי לאותה בושה.

"התורת חיים"⁷¹ מוסיף, שסוד ההצלחה בהנהגת משה את עם ישראל היה טמון בכתרי ההוד שנטל מכל ישראל. "וכיון דמשה נטל מכל אחד מישראל כתרי הוד שלו שהוא אור בהיר, אור השכל וזיו דעתו לכך היה יכולת בידו לסבול כל אחד מישראל ולכויין את דעתו לפי נשמתו ואור פניו".

יהושוע שלא זכה לקבל את כל כתרי ההוד שהיו למשה נפגמה אצלו היכולת להנהיג את ישראל כמשה רבו. "ולא זכה יהושוע לקבל כל הוד הכתרים שהיה להן לישראל מהר סיני אלא חלק מהם, נמצא שלא הייתה היכולת בידו כל כך לכויין דעתו של כל אחד ואחד מישראל כמשה רבו ולא היה ראוי להנהיג את ישראל כמשה רבו".

על פחת זה בהנהגתו של יהושוע אמרו עליו "אוי לה לאותה בושה וכלמה".

יהושוע נזדלזל בעיני האנשים ע"י התפקיד "הנמוך" שנטל על עצמו, תפקיד של איש שרות ליד אדוניו⁷² "ומשרתו יהושוע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל". על הפסוק⁷³ "אוצר נחמד ושמן בנווה חכם, וכסיל אדם יבלענו" העיר הילקוט שמעוני⁷⁴: "אוצר נחמד ושמן בנווה חכם - זה משה. וכסיל אדם יבלענו - זה יהושוע - שלא היה בן תורה, והיו ישראל קורין אותו כסיל".

70. מובא בענף יוסף עין יעקב ב"ב עה.

71. מובא שם בענף יוסף.

72. שמות לג, יא.

73. משלי כא, כ.

74. על הפסוק שם.

דהיינו, האוצר הנחמד היה באהלו של משה, ומי ספג אל תוכו? "כסיל אדם". לא חלילה שהיה כסיל ממש, אלא מי שהיה כסיל בעיני בני"א.⁷⁵

דמות זו של יהושוע, דמות המשרת, הנער, התלמיד, נחרטה לנגד עיני העם ומתוך כך באו להקל בכבודו. אפשר שלכך הובע הצורך להקדישו⁷⁶ "לפני כל העדה, וציויתה אותו לעיניהם ... למען ישמעו כל עדת בני"י". כדי ליצור לו דמות של מנהיג.

האברבנאל היטיב לבטא זאת בדבריו:⁷⁷ "ולפי שיהושוע היה משרת משה מבחוריו ואולי מפני זה לא היה נחשב בעיני העדה ושריה ויקלו בכבודו צוה למשה שמכאן ואילך יכבדו ... וזהו ונתת מהודך עליו ... ואמר שיעשה זה למען ישמעו כל עדת בני"י ויכבדו אותו ג"כ".

כן כתב גם הא"ע⁷⁸ בדבר מעמד ההקדשה וסיבתה "ונתת מהודך - לחלוק לו כבוד לעיני ישראל למען ישמעו כי הם כבר האמינו בך וכאשר יראו שאתה כבדתו כן יכבדוהו כי ילכו אחרי מעשיך".

החת"ס⁷⁹ בפרושו לתורה מדגיש שהמנהיג שואב כוחו מהעם "כי בזכות כל בני"י זכה - משה - למה שזכה". וכשם שמשה נעשה פני חמה ביום הקהל בחורב כך גם יהושוע שנעשה עתה פני לבנה יש צורך שעם ישראל יחזה בהקדשתו ע"י משה, כל זאת כדי להבליט את מעמדו החדש, לשנות ולהחדיר ללב העם דמות חדשה של יהושוע המקבלת סמכות להנהיג מאבי המנהיגים - מנהיגים.

80

אף רש"י מסביר עפ"י ה"שפתי חכמים" כפי שהסברנו לעיל שיהושוע אינו כי אם רק אורו של משה. למרות כן, כדי שתקבל מנהיגותו על דעת העם ושינהגו בו כבוד ויראה כדרך שנוהגין עתה במשה, על משה לתת מהודו על יהושוע " ... לפני כל העדה ... למען ישמעו כל עדת בני"י". דבר שיחייב אותם לנהוג בו כבוד למרות הפחת שיש בו ממשה".

75. על הנהגתו של "כסיל" זה, אותם הזקנים שראו את משה ויהושוע קראו אוי לאותה בושה. ופרש הרשב"ם בב"ב ע"ה, שהבושה היא על שבזמן מועט נתמעט הכבוד כ"כ שהרי יהושוע היה נביא ומלך כמשה ולא יכול להגיע לכבודו. ורבנו גרשום פרש: ב"ב עה'. "אוי לאותה בושה - שנגרע יהושוע ממשה".

76. במדבר כז, יט, כ.

77. במדבר כז, יב.

78. במדבר כז, כ.

79. שם.

80. שם.

ה"ספורנו"⁸¹ וה"עקדת יצחק"⁸² מצטרפים לקטגוריה שמנינו לעיל ומוסיפים בפרושם שבנוסף לדוגמא האישית שמשפיע כאן משה על העם - המנהיג המקובל עליהם - ביחסו למנהיג הדור הבא, כי ילכו אחרי מעשיו ויכבדו את יהושוע ג"כ. יש כאן עניין לחפוף את מנהיגותם ולתת ליהושוע תפקידים סמכותיים כבר בחיי משה, גם כדי שהכבוד לא יהיה ערטילאי וגם כדי ליצור את תלותם בו מעתה, להגדיל אותו בעיניהם, שיתחילו להשתרך אחריו, ולרכוש את משמעתם אליו.

וכך כתב הספורנו: "ונתת מהודך עליו - הוד מלכות, תן לו איזו שררה בחייך שיתחילו לנהוג בו כבוד: למען ישמעו. וטעם המינוי לעיניהם ונתינת ההוד בחייך הוא למען ישמעו בקולו כל העדה שהם הסנהדרין".

והעקדת יצחק כתב: "וציויתה אותו עליהם לעיניהם שיראו שאתה מצוה אותו לראש ולמנהיג על כלם והם יקבלו עול גדולתו וימשכו אחריו והוא אומר: ונתת מהודך עליו למען ישמעו כל עדת בני י. יראה מהודך ולא כל הודך, והכוונה שיתן עליו לעיניהם קצת הודו והוא השררה והמלכות כדי שישמעו כל עדת בני י ויצאו ויבואו אחריו כאשר היו יוצאים ובאים אחרי משה... ויעש משה כאשר צוה ה' אותו... לעשותו להגדילו בפניהם ולצוותו עליהם כדי שיחשבוהו לשר וגדול בעיניהם".

בהסמכה פומבית זו, יש ציון להכשרת הקרקע בדבר הנהגתו הבלעדית של יהושוע בעתיד, יש בכך אף הקלה על העם, הם נמצאים בתחילתה של תקופת מעבר בה נדרשים להתחיל להסתגל לשררתו של יהושוע, אך בד בבד ניתנת להם ההזדמנות לעבור את קשיי ההסתגלות עוד במחיצת משה רבם, דבר שימנע משברים בעת המעבר המלא בבוא עת פקודת משה.

את מקורותיהם של פרשנים אלו אנו מוצאים במדרשים לפנינו: "והעמדת אותו לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה... לך והעמיד תורגמן ליהושוע, ויהא יושב ודורש ושואל לפניך בראש כל גדולי ישראל. למען ישמעו כל עדת בני י - שיהוא נוהגין בו בכבוד וביראה כדרך שהיו נוהגין בך".^{83 84}

81. ש.ס.

82. פרשת פנחס.

83. מדרש הגדול במדבר כז, יט, כ.

84. וכך בספרי במדבר כז, יח. "וסמכת ידך עליו". א"ל תן תורגמן ליהושוע להיות שואל ודורש ומורה הוראה בחייך, כשתפטר מן העולם לא יהא שיראל אומרים בחיי רבו לא הורה ועכשו הוא מורה... וכך בילק"ש שם ובמדרש לקח טוב ש.ס.

אף סגנון דבריהם של הפרשנים מזכיר מדרשים מסויימים.

לשון "ספורנו": "ונתת מהודך עליו. הוד, מלכות, תן לו איזו שררה בחיך...".
לשון עקדת יצחק: "ונתת מהודך. שיתן עליו לעיניהם קצת הודו והוא השררה והמלכות".
את מקורותיהם ניתן לראות בברור בלשון המדרש במד"ר.

במדרש במד"ר⁸⁵ לפרשתנו נאמר: "קח לך את יהושע בן נון לקיים מה שנאמר: נוצר תאנה יאכל פריה". ובמקום אחר במדרש במד"ר⁸⁶ הורחבו והוזהרו הדברים: "נוצר תאנה יאכל פריה מדבר ביהושוע שהוא שימש את משה... מהו יאכל פריה, פרי של תורה מלכות ושרות שנא':⁸⁷ "בי מלכים ימלוכו בי שרים ישורו".

ה"ספורנו" וה"עקדת יצחק" מציינים את נתינת השררה ליהושוע בחי משה; הדברים נראים בפרוש במדרש "לקח טוב".⁸⁸
"וסמכת את ידך עליו, התמנה אותו מחיך". וכך נראים הדברים משאר המדרשים: עד עתה יהושוע, משרת, נער, תלמיד. ומעתה⁸⁹ "להיות שואל ודורש ומורה הוראות בחיך".

במדרשים⁹⁰ ניתן לראות אף ביטוי לדברים שהוספנו בהסבר לפרושם של הספורנו והעקדת יצחק "לא יהו ישראל אומרים בחי רבך לא הייתה מדבר ועכשו אתה מדבר". נתינת השררה היא א"כ: ליצור את תלותם בו מעתה, ולהסתגל לשררתו של יהושוע, דבר שנועד להכשיר את הקרקע להנהגתו הבלעדית בעתיד.

רש"י⁹¹ ציטט בלשוננו את הילקו"ש "שיהו נוהגין בו בכבוד וביראה כדרך שנוהגין בך". נוסח זה נמצא גם במדרש הגדול.

85. במד"ר פכ"א, טו.

86. במד"ר פיב, יא.

87. משלי ח, טו, טז.

88. במדבר כז, יח.

89. מדרש הגדול במדבר כז, יט. ספרי ילק"ש ומדרש לקח טוב במדבר כז, יח.

90. ילק"ש ספרי, מדרש לקח טוב שם.

91. יש להעיר על גודל דיוק לשון רש"י בביטוי "פני משה כחמה, פני יהושוע כלבנה". רש"י השמיט את המלה "פני" ביחס לחמה וללבנה כי לרש"י בבארור על דרך הפשט אין לחלק בחמה ולבנה "פני" ולא "פני" דהיינו אין ליחס בהשאלה לחמה ולבנה מושג של פנים, כי אין להם פנים ואחור. יש להניח שרש"י התבסס על דברי המדרש לקח טוב, היחיד מביין בעלי המדרש המשמיט את המלה פני ביחס לחמה ולבנה "מהודך ולא כל הודך מכאן אמרו: פני משה כחמה, ופני יהושוע כלבנה". (המשך בעמוד הבא)

אף שאר המפרשים - אברבנאל, א"ע, חת"ס - הסתמכו בפרושם - בדבר הצורך לחלוק לו כבוד לעיני העדה למען יראו ויכבדוהו - על דברי המדרש⁹² "למען ישמעו שיהו נוהגין בו בכבוד וביראה". וממדרשים נוספים בהם מובע העקרון של להגדיל אותו בעיניהם⁹³ "תן לו תורגמן ... העמידו מן הארץ". בראש כל גדולי ישראל.⁹⁴

שיטה שנייה: "יהושוע כלבנה" - בעל אור שונה - מעלה שונה
שמתגלית בהדרגה

עד עתה ראינו את המאמר "פני משה כפני חמה, פני יהושוע כפני לבנה". מנקודת מבטם של פרשנים ועיגונם במדרשים, אשר ביטאו את הדעה שראתה את יהושוע באור לבנה עמוס, חלוש ופחות שאינו אלא תוצאה של יניקה מן האור העז והבוהק של הדור הקודם, ראו אותו כעלבון לדור ופחת במנהיגות ועל כך קוננו "אוי לה לאותה בושה, אוי לה לאותה כלימה". מתוך הכרה זו את יהושוע באו להקל בכבודו וכדי לתקן את העיוות שנוצר בדמותו של יהושוע בעיני העם, כדי שינתן הכבוד למנהיג בדורו כמות שהוא, מתבקש משה לתת מהודו על יהושוע לחלוק לו כבוד, לתת לו שררה - "לפני כל העדה ... למען ישמעו" להגדיל אותו בעיניהם.

(המשך הערה 91 מהעמוד הקודם)

יש להעיר עוד על דברי רש"י קודם ד"ה "ונתת מהודך עליו - זהו קורין עור פנים" - בילק"ש שם כתוב: "ונתת מהודך: מהוד שניתן עליך מהר סיני. שנאמר: וראו בני ישראל את פני משה כי קרן, מלמד שקרניים היו יוצאין מפני משה כקרניים שהן יוצאים מגלגל חמה" - מהוד זה נצטווה משה להעביר ליהושוע. אפשר שמכאן הערתו של רש"י - "זה קירון עור פנים" - בנוסף לילקוט מצוי דרש זה גם במדרש הגדול כז, כ.

92. ילק"ש, מדרש הגדול שם.

93. ילק"ש, ספרי, לקח טוב שם.

94. מדרש הגדול שם.

אך יש המפרשים מאמר זה "פני משה כפני חמה, פני יהושוע כפני לבנה" לאו דרוקא לחובתו של יהושוע כביטוי לפחת שבו ממש, או אף אם אכן יש פחת, הרי שאין מקור הפחת בו, אלא בדורו. בכך מציבים את יהושוע כשזה אל משה או אף עולה עליו ביכולת הנהגתו המעשית.

על מאמר הגמ' 95 "א"ר חנינא מלמד שכל אחד ואחד נכורה מחופתו של חברו. אוי לה לאותה בושה, אוי לה לאותה כלימה" כותב המהרש"א: 96 "וענין שכל אחד נכורה מחופתו של חברו אוי לאותה בושה וכו' ... ונראה לומר: לפי שיש לכל צדיק וצדיק שום מעלה ומדרגה בשום מצוה שאין כן לחברו .. וכל אחד מהן נכורה מחופתו של חברו. ר"ל: נכורה בשום דבר מצוה מה שאין בו ויש לחברו. אבל אמר אוי לה לאותה בושה ואוי לאותה כלימה לאותו איש שאין לו שום מעלה ומדרגה. וכיוצא בו ביהושוע שאמר ליה מהודך ולא כל הודך דהיינו שלא היה לו מדרגת משה בחכמת התורה שהוא רמז לפני משה כפני חמה אבל זכה למדרגה אחרת גדולה דהיינו ליכנס לא"י ולכבוש ל"א מלכים אבל מי שאין לו שום מעלה ומדרגה אוי לה וכו' ...".

"כל אחד נכורה מחופתו של חברו" זהו קר המשורה ביין צדיקים. שלכל צדיק יש מצוה, מעלה המיוחדת לו שממנה נכורה חברו וכך להפך, הוא נכורה ממעלת חברו המיוחדת שאינה בו, בכך אין צדיק נגרע מחברו צדיק, כבודו של כל צדיק עמו, במיוחד לו, אין בושה ואין כלימה. אך "אוי לה לאותה בושה, אוי לה לאותה כלימה", לאלה שאין להם שום מעלה ומדרגה והם רק נכונים מחופותיהם של חבריהם.

כך יש לראות אף את היחס ביין יהושוע למשה, אמנם כן, אין ביהושוע את מעלת משה - חכמת התורה - "פני החמה". אך ביהושוע, גם מעלות שאינם במשה - כניסה לא"י, כיבוש ל"א מלכים - יהושוע במעלותיו המיוחדות לו, נבחר למנהיג ראוי לדורו אחרי משה. ולכן אין כאן בושה, אין כאן כלימה ליהושוע, בושה וכלימה יש למי שאין לו שום מעלה ומדרגה ואפשר שאמרו זאת זקני הדור על עצמם כשראו שמדרגתם פחותה משל יהושוע שהרי הוא נתמנה תחת משה ולא הם או אחד מהם.

95. ב"ב עה'.

96. שם.

למעלתו האובייקטיבית של יהושוע שאינה פחותה מזו של משה, נציין את דברי ה"עין יעקב"⁹⁷ בפרושו: "אוי לאותה בושה - לא שהחרפה ובושה היא ליהושוע רק אל הדור ההוא וכדאמרינן בפ"ק דסנהדרין, יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה כמשה רבנו אלא שאין דורו זכה לכך ה"נ אין דורו של יהושוע זכה לכך".

הבושה והכלימה היא א"כ לדור שלא זכה ולא זיכה את יהושוע במימוש הפוטנציאל הנבואי - להגיע למדרגת משה - שהיה טמון בו.

ביטוי יותר רחב וברור לגודל מעלתו של יהושוע ניתן לראות בדברי חדושי הגאונים על העין יעקב⁹⁸ בשם בית אלוקים: ומדבריהם נראה שהדימוי של פני משה ופני יהושוע ל"פני החמה", ו"פני הלבנה", נאמר ע"י הזקנים בדורו של יהושוע לאחר שהכירו בגודל מעלתו.

"... כפני חמה ... כפני לבנה", - חמה ולבנה ככל שקרובים הם זה לזו, נבלע אור הלבנה באור החמה, אך ככל שמתרחקים הם זה מזו צף ועולה אור הלבנה עד שמתמלאת ונראית עומדת במלוא זוהרה.

"פני משה ... פני יהושוע ...". כיחס הזה שבין החמה ללבנה היה היחס בין יהושוע למשה. יהושוע במחיצת משה לא היה ניכר כלל במעלתו אף למשה עצמו "כי לא היה מוחזק אלא כשמשו ונערו של משה". אך כשנעלם משה החל להראות זוהרו של יהושוע ועם הזמן ככל שהתרחקו מתקופת שמשו של משה ותוך כדי הנהגתו של יהושוע כשראו שמתקיימים על ידו כל אותם יעודים, אשר הובטחו להם מימים ימימה, נתמלא אורו של יהושוע ועלה ונתגדל בעיני העם.

שינוי הדרגתי זה בתדמיתו של יהושוע, ביטאו הזקנים באמרם "פני משה כפני חמה, פני יהושוע כפני לבנה" - כמו שהלבנה מקבלת כל אור החמה בגופה מעט, מעט, מידי יום ביום, כך היה ענין יהושוע ממשו. כך מוסבר גם הדרש לפסוק "ונתת מהודך עליו" - "מהודך - ולא כל הודך" - כי יהושוע עתה לא היה זקוק, אלא לקצת מהודו של משה על כל אשר היה לו כבר, כדי להגיע למדרגת משה. קצת זה מתבקש משה להוסיף ליהושוע, על מנת להשלים לו הוד חכמתו.

97. שם.

98. שם.

"אוי לה לאותה בושה, אוי לה לאותה כלימה" - נאמר לפי תפיסה זו עליהם, או הם אמרו על עצמם, על האשליה שבצפיה למינוי אחד מהזקנים תחת משה, מתוך חוסר הידיעה על מעלת יהושוע עליהם.

לסיכום שיטה זו: אכן, אפשר להעיד בברור על יהושוע ככשר וראוי להנהיג את דורו, כמשה בדורו. אלא שהנסיבות בהם נראה יהושוע בפני העם האפילו על מעלתו האמיתית שבוששה להתגלות. טעו א"כ בהערכת יהושוע וכשנוכחו בטעותם, בושו - שלא ידעו מעלת יהושוע עוד בימי משה. ולכלמו - על שחשבו שאחד מהם יתמנה תחת משה.

אף את יסודותיה של שיטה זו, נראה שאפשר לעגן במדרשים⁹⁹ של השיטה הקודמת. כי את מאמר המדרש "פני משה כפני חמה, ופני יהושוע כפני לבנה" ניתן להסביר באופנים שונים עפ"י יחסים שונים שביין חמה ולבנה המקבילים ליחס שביין משה ליהושוע, כפי שנתפרש בשיטות השונות. בכל שיטה ניתן לאמץ יחס אחר שביין חמה ולבנה המקביל ליחס שנתפרש ביין משה ליהושוע באותה שיטה.

כך הדבר גם במאמר "אוי לה לאותה בושה, אוי לה לאותה כלימה" שבמדרשים אפשר לפרש זאת בהתאם ליחס שביין משה ליהושוע המפורש בשיטה, כאמירה על הבושה של יהושוע - שיטה א' - אך אפשר גם שהבושה היא לדור, או לזקנים שבדורו של יהושוע כפי שמפורט בשיטה ב'.

המכנה המשותף לשתי השיטות:

נראה שאף לשיטה השנייה, נצטרך לפרש שמשה נתבקש לתת מהודו על יהושוע - "... לפני כל העדה ... למען ישמעו כל עדת בני ישראל ...". א. כדי לחלוק לו כבוד, להגדיל אותו בעיניהם כי ילכו אחרי מעשיו ויכבדו את יהושוע ג"כ (א"ע, אברבנאל, חת"ס, רש"י); ב. נתינת ההוד היא השררה ליהושוע בחיי משה כדי ליצור יחס של תלות ומשמעת ביין העם ליהושוע (ספורנו, עקדת יצחק). פרושים אלו לנתינת ההוד נצרף כאמור אף לשיטה ב', שהרי בשעה זו של לפני הנתינה ובשעת הנתינה, עדיין לא עמדו זקני הדור על גודל מעלתו של יהושוע.

⁹⁹ מדרש הגדול במדבר כז, כ. "ונתת מהודך עליו - מהודך, ולא כל הודך. זקנים שבאותו הדור אמרו פני משה כפני חמה ופני יהושוע כפני לבנה. אוי לה לאותה בושה, אוי לה לאותה כלימה". וכך בילק"ש במדבר תשע"ו.

לשתי השיטות נראה לומר: שגם אם בסופו של דבר העם קיבל את הנהגתו של יהושוע עליהם, הרי שבתחילה היה קשה להם לקלטה ונדרש להם זמן, אם כדי להסתגל ליהושוע כמות שהוא - שיטה א' - ואם כדי להוכיח בטעותם רק תוך תקופת הנהגתו של יהושוע - שיטה ב'.

הנסיבות בהם נראה יהושוע בפני העם היו גורם משפיע לגיבוש דעתם עליו.

לפי דברי המהרש"א וה"עין יעקב", - בשיטה ב' - ניתן לומר שגם אם מבחינה אובייקטיבית מעלתו של יהושוע אינה פחותה מזו של משה, הרי שמבחינה מעשית - כמו בשיטה א' - המרחק ביניהם היה רב, יהושוע בפועל לא זכה למימוש הפוטנציאל שהיה עמוך בו.

שיטה שלישית: "יהושע כלבנה" - עקב מגבלות הראיה של הדור

מקבוצת הפרשנים הבאה מתבררת לנו דרכו של יהושוע בהנהגת העם מול דרכו של משה. מנקודת-מבט זו נוכל לקבוע יחס נוסף שבין משה ליהושוע.

המלבי"ם¹⁰⁰, בהתבססו על הנאמר במדרש¹⁰¹ - "ניתן הוד למשה והדר ליהושוע, שאילו ניתן הוד ליהושוע אין כל העולם יכול לעמוד בו". קובע, כי אופיו של יהושוע היה שונה מזה של משה ונקבע בו לפי צרכי הדור. משה הושפע משמים בהוד, אך יהושוע בהדר בלבד. והמלבי"ם מבהיר את החילוק ביניהם: "ונתתה מהדרך עליו - ההבדל בין הוד ובין הדר שהוד מורה היופי הפנימי הנפשי. והדר הוא היופי החיצוני... יהושוע היה לו ההדר החיצוני כי היה גבור ואיש מלחמה... ומשה היה לו ההוד הפנימי הצורי... ואם היה ליהושוע גם הכח הנפשי כמשה לא היה כל בריה יכולה לעמוד לפניו...".

הוד - הוא יופי פנימי, סגולה נסתרת שבנפש, ניסוי, למעלה מהשכל. זוהי הנהגת משה "הנהגה"¹⁰² בעוז פנימי, נפשי, ברוח ה' עליו - הנהגה ניסית. כביטוי לכח זה בהנהגת משה כותב המלבי"ם: שלו היה משה צריך להכניס את העם לא"י, היה מוריש את כל יושבי הארץ בלא מלחמה, רק בכח האלוהי

100. במדבר כז, כ.

101. ספרי דברים לג, יז. מדרש תהילים קד.

102. מלבי"ם קדושים סי' לח.

ובהוד הפנימי, הנסיי. הדר - הוא יופי חיצוני, גלוי, טבעי, מובן ומקובל. וכמנהיג בא הדבר לידי ביטוי¹⁰³ "עם היותו גבור ואיש מלחמה וחיל, נושא קשת וחרב".

נתינת ההדר ליהושוע ומעט מהודו של משה הייתה משום שאותה העת בה הוחל בהכשרתו של יהושוע לתפקיד - מחליפו של משה - לא הייתה כשרה לדרך ההנהגה הניסית של משה. ולכך הוטל בו פחת מכוון "ונתת מהודך, ולא כל הודך" - שאם לא כך, אם היה בו הכוח הנפשי כמשה, לא הייתה כל בריה יכולה לעמוד לפניו. רואים אנו א"כ שהייתה כאן מגמה מכוונת, להתאים לדור את מנהיגו.

את הצורך בחילוף המנהיגים ומהטעמים שהזכרנו מביא בעל ה"מאור ושמש"¹⁰⁴ ביתר בהירות: "מצינו שדורו של משה כמה פעמים היו מתרעמין ומתלוננים עליו אע"פ שראוי יקר תפארת גדולתו שעשה ניסים הרבה... ועל כל זאת לא שמו לבם גם באו לידי טעות, ודורו של יהושוע היו עובדי ה' באמת והכתוב העיד עליהם "ויעבדו בנ"י את ה' כל ימי יהושוע וכל ימי הזקנים" - ובודאי לא היה זאת חלילה מחמת פגם משה ח"ו, אך העניין הוא כן מחמת גודל בהירות השכל של משה וגודל קדושתו שנתעלה יותר מכל הנבראים...".

"... ע"כ לא היו יכולים בני דורו להשיג שכלו ואפיו בחינותיו הקטנים לא השיגו ואע"פ"כ שמו רעיונם ושכלם להעמיק ולעיין בבחינותיו לכך באו לידי טעות שהטעות בא ע"י שמעמיק בשכל בדבר עמוק ואיך המוח שלו יכול לסובלו ולהשיגו על בוריו כמו שי שרוצה להביט בשמש אינו יכול מגודל בהירתו שעיניו כהות ומפני זה היה ההכרח שיסתלק משה למרום וימלא מקומו איש כפי שכלם אשר יוכל לסבול וממנו יוכלו להשיג דרכי עבודה על נכון כפי מוח שלהם".

משה על אף היותו הרועה בה' הידיעה, בתקופת מנהיגותו היו לא מעט קצרים בתקשורת בינו לביין העם. ודאי שהדבר לא נבע מחמת פגם במשה, אלא רק משום שדרך הנהגתו הייתה למעלה משכלם של בני"י. משום כך ע"מ לסלול גשרי הבנה ביין העם לביין מנהיגו היה הכרח להעמיד את הראוי להם כפי שכלם; הכתוב העיד על יתרון הנהגה זו באמרו¹⁰⁵ "ויעבד ישראל את ה' כל ימי יהושוע" ויפה ההסבר אותו נותן ה"מאור ושמש"

103. ש.ס.

104. במדבר כז, טז בד"ה "וידבר משה לפני ה' לאמור יפקוד ה' אלוקי הרוחות לכל בשר איש על העדה".

105. יהושוע כז, לא.

בהקשר זה לדומרי "פני משה כפני חמה" - "מי שרוצה להביט בשמש אינו יכול מגודל בהירתו שעיניו כהות". איך העם יכול לסבול עוד הנהגה שמשית ולכן מבקשים להם הנהגה בהתאם למדרגתם, הנהגת "לבנה", הנהגה שאפשר להביט בה.

באותה דרך מפורש גם ב"אזניס לתורה":¹⁰⁶ "מהודך ולא כל הודך... אם היה משה מוסר ליהושוע את כל הודו והיה נעשה ל"איש אלוקים", כמשה, היו גם עליו מתאוננים ומורדים גם בו. אבל מכיון שמסר לו רק מקצת הודו, ויהושוע יהיה "מנהיג לפי הדור", אז יסורו הכל למשמעתו, וזה נעשה לטובתו: "למען ישמעו כל עדת בנ"י, אפי' החולקים על משה, שנקראו בכל מקום "עדה", כולם יהיו כפופים לו".

העם לא היה מסוגל יותר להסתדר עם הנהגה "מטאפיזית", כי מי שהוא גבוה הרבה יותר מדורו, איך לו מגע וקשר עם הדור, ומפני הריחוק וההבדל שביניהם מנת ההשפעה על הדור קטנה. לכן, כדי לסגור את הפער שהיה ביין המנהיג - משה - לעם, ניתן רק חלק מהודו של משה ליהושוע ולא כולו, כי פרנס לפי הדור. כך סחף יהושוע את "כל עדת בנ"י" אליו. סרו למשמעתו הודות למדרגתו וכמאמר הכתוב "מהודך - ולא כל הודך - לפני כל העדה... למען ישמעו".

אף שראינו מדרשים עליהם התבסס המלבי"ם בפרושו זה, אפשר אולי למצוא מקור מדרשי נוסף מפרשתנו לגלעין דברי המלבי"ם, עליהם הוא בונה את פרושו בדבר הנהגת ההוד של משה וההדר של יהושוע: "ונתת מהודך עליו ולא כל הודך... גדול כבודו של מלך המשיח שניתן עליו הוד של רב והדר של תלמיד בענין שנאמר הוד והדר תשוה עליו".¹⁰⁷

על בסיס דברי המלבי"ם ראינו שפרשו כן גם ה"מאור ושמש" ופרוש "אזניס לתורה" ואפשר שמקור המלבי"ם-מקורם.

106. במדבר כז, כ.

107. ילק"ש במדבר תשע"ו.

לסיכום שיטה זו - והקבלתה לשיטות הקודמות.

יהושוע אכן היה מנהיג שדורו התכבד בו. אופיו, דמותו וכושרו המנהיגותי של יהושוע דברו יותר אל לב העם והביאו לתוצאות - שעליהם ניתן לומר בזהירות - שעלו על תקופת הנהגתו של משה, וכהעדת הכתוב: "ויעבד ישראל את ה' כל ימי יהושוע". אך לא חלילה מחמת פגם שהיה במשה, או מחמת יתרונו של יהושוע עליו, אלא היא גופא. יהושוע בפחת¹⁰⁸ המעשי המכונן שהיה בו, הותאם למדרגת הדור, ומשום כך נמנעו חיכוכים ובעיות משמעת שהיו מנת חלקו של משה עם דורו

משיטה זו יש לראות, כי אמנם היה פחת ביהושוע ממשה, אך מקור הפחת אינו ביהושוע ואף יתכן שמבחינה עקרונית היה טמוך בו פוטנציאל כמשה, אלא שנכפה עליו לפחות ממשה כדי להתאימו לפי הדור, בכך יש זהות לדעה בשיטה השנייה המפארת את גודל מעלתו של יהושוע, שלפחות מבחינה אובייקטיבית אינה פחותה מזו של משה.

לשיטה השלישית מה שאמרו הזקנים: "אוי לה לאותה בושה, אוי לה לאותה כלימה", נאמר בדוחק¹⁰⁹, שהזקנים אמרו זאת על עצמם¹¹⁰ משום שמנהיג ברמה של משה הוא למעלה משכלם ולכן לא מן הראוי היה שיהושוע יהיה במדרגת משה, שפניו כפני חמה.

108. עובדה המוסכמת לדעת המפרשים בשיטה הראשונה, והמהרש"א והעין יעקב בשיטה השנייה.

109. כי לשיטה זו האחרונה איך מקום בכלל לבושה של הדור שהרי הירידה במדרגת ההנהגה אינה נובעת מירידת הדור או מירידת המנהיג, אלא מהחלטה אלקית להתאים יותר את מדרגת המנהיג למדרגת העם.

110. כפי שפרשנו בשיטה השנייה.